

**AUSTRIJSKI TEORETIČAR KNJIŽNIČARSTVA
FERDINAND EICHLER (1863.-1945.)¹**

FERDINAND EICHLER (1863-1945)
AUSTRIAN THEORETICIAN IN THE FIELD OF LIBRARIANSHIP

Ivica Zvonar

Odsjek za povijesne znanosti HAZU, Zagreb
zvonar@hazu.hr

UDK / UDC02.01(091)(436)
02-05Eichler,F.

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 10. 6. 2003.

Sažetak

U radu se ukratko prikazuje djelovanje znamenitog austrijskog knjižničara i teoretičara knjižničarstva s kraja 19. i početka 20. st. Ferdinanda Eichlera, koji je naznačio zadaću knjižnične znanosti, te pokušao definirati ulogu knjižnice u okviru visokoškolske nastave i istraživanja. Ukazivao je na potrebu osnivanja katedri za knjižničarstvo na sveučilištima. Na moderan je način nastojao ustrojiti knjižnično poslovanje. Bavio se pitanjima klasifikacije i katalogizacije, te razmatrao raznovrsna tehnička pitanja vezana uz oblikovanje i opremanje knjižničnih zgrada.

Ključne riječi: Ferdinand Eichler, knjižnična znanost, knjižnično poslovanje, stručno obrazovanje, knjižnična politika

Summary

The subject of this paper is the work of the most significant Austrian theoretician in the field of librarianship of the late 19th and early 20th century, Ferdinand Eichler. Eichler left an important mark on the Central European librarianship, attempting to explain theoretical and methodological principles of librarianship and the role of library science at university level. He pointed to the need of establishing university departments that would ex-

¹ Ovaj je rad prerađeno poglavlje iz magistarskog rada obranjenog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Usp. Zvonar, Ivica. Knjižnična znanost i 'knjižnična politika': pokušaji teorijskog utemeljenja knjižnične znanosti u njemačkim zemljama tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, s posebnim osvrtom na rad Ferdinanda Eichlera (*magistarski rad*). Zagreb : vlast. nakl., 2000.

plore and teach library science to young generations of librarians. He also attempted to introduce modern library management. He was very interested in classification and cataloguing methods, dealing with various technical issues related to library construction and equipment.

Keywords: Ferdinand Eichler, library science, library management, professional education, library politics

1. Kratki prikaz životnog puta Ferdinanda Eichlera

Ferdinand Eichler rođen je 18. listopada 1863. u Schallanu kod Teplica u Češkoj. Studirao je klasičnu filologiju i njemačku književnost na sveučilištima u Beču, Grazu, Berlinu, Heidelbergu i Göttingenu, gdje je slušao poznatoga njemačkog knjižničara Karla Dziatzka. Nakon kratkotrajna rada u Štajerskoj zemaljskoj knjižnici u Grazu, stupio je 1889. godine u službu u Sveučilišnoj knjižnici u Grazu, a po svršetku Prvoga svjetskog rata povjereno mu je vođenje te knjižnice. Usprkos teškoj ekonomskoj situaciji uzrokovanoj ratnim neprilikama, uspješno je upravljao knjižnicom. Poslove je obavljao mirno, temeljito i uporno, nikad ne tražeći nikakve povlastice. Svoje stručno usavršavanje i studijska putovanja najčešće je sam financirao. Svake je godine odlazio u inozemstvo radi znanstvenog istraživanja i obrazovanja, pa je tako posjetio sve najveće knjižnice Italije, Francuske, Engleske, Švicarske, te austrijskih i njemačkih zemalja.

Zbog velikog znanja i iskustva Eichler je do 1918. djelovao kao stručni savjetnik habsburškog Dvora i Ministarstva prosvjete. U Grazu je 1921. godine habilitirao iz područja knjižnične znanosti, a već je 1923. bio imenovan izvanrednim profesorom. Često je držao predavanja vezana za polje knjižnične znanosti na redovnim i pučkim sveučilištima.

Eichler je 1923. godine napunio šezdeset godina života, pa je u svibnju 1924. umirovljen, ali je, unatoč tome, nastavio stručno djelovati. Povodom njegova sedamdesetog rođendana 1933. godine održana je svečanost na kojoj je odlikovan brončanom plaketom za stručni doprinos na području knjižničarstva. Za osamdeseti rođendan 1943., zbog zasluga za popularizaciju knjige i razvoj knjižnične znanosti, dodijeljena mu je Goetheova medalja za umjetnost i znanost. Tim je povodom imenovan i počasnim članom Društva njemačkih knjižničara, čijem je osnivanju i prvom zasjedanju 1894. godine u Dresdenu znatno pridonio svojim stručnim radom i aktivnim sudjelovanjem.

Kako je uvijek težio inovacijama, još 1899. godine Eichler je razmišljao o stvaranju općeg kataloga austrijskih rukopisa, a bio je pokrenuo i izdavanje zbirke izvora važnih za povijest njemačkog knjižničarstva. Kroz svoje djelovanje zalagao se za sustavno i temeljito stručno školovanje knjižničara. Osobito je pozornost posvetio ulozi znanstvenih knjižničara. U svojim interesima Eichler se nikada nije ograničio samo na struku, već je neprestano pratio i napredak drugih znanosti, a osobito se zanimalo za umjetnost.

Umro je 1945. godine u bolnici u Knittelfeldu u Štajerskoj.²

2. Eichlerova 'knjižnična politika'

2.1 Položaj i uloga knjižničarstva³

Koncem 19. i početkom 20. stoljeća knjige i knjižnice bile su visoko cijenjene u sustavu znanosti. Njihova se važnost ogledala i u velikom utjecaju na oblikovanje kulturnih odnosa između pojedinih naroda, kao i cjelokupnog čovječanstva.⁴ One su bile, i još uvijek jesu, kotači i ogledalo duhovnog razvoja unutar svake sredine, ali njihovo mjesto u kulturnom životu mnogih razdoblja nije dovoljno temeljito istraženo i vrednovano, tvrdi Eichler.⁵ Stoga bi, smatra on, znanost razvijena u okviru visokih učilišta trebala polagati posebnu pozornost razvoju knjižnica.⁶ Pri tome, valja knjižnicu shvatiti kao izvor informacija, odnosno kao prostor u kojem je sakupljena građa za istraživanje.⁷ Da bi u tom okviru bilo moguće učinkovito pružati informacije korisnicima, potrebno je odrediti ulogu i zadaće knjižničara u organizaciji istraživanja. Zato treba uspostaviti kvalitetan sustav obrazovanja za knjižničare, te razraditi koncept razvoja i organizacije knjižnica (od narodnih do visokoškolskih).

Pri analizi položaja i uloge knjižničarstva u društvu, Eichler se uvijek vraća u povijest tražeći primjere za potvrdu svojih teza, jer je u svim razdobljima kulturnog poleta i procesa duhovne preobrazbe knjiga igrala istaknutu ulogu, a odmah pored nje za svaki je razvoj od velike važnosti bila i knjižnica. O tome nam jasno svjedoči razdoblje antike na prostorima Grčke, Orijenta i Rima, vrijeme humanizma i renesanse u Europi, te novovjekovna epoha. Svaka kulturna pojava ostavila

² Usp. Kern, Anton. Ferdinand Eichler. // Zentralblatt für Bibliothekswesen (dalje: ZfBw) 62, 3(1948), 119-128.

³ O razvoju knjižničarstva u Njemačkoj, Austriji te u Hrvatskoj usp. Sečić, Dora. Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu 1874.-1918. (doktorska disertacija). Zagreb : vlast. nakl., 1996. Također, o toj problematici usp. Zvonar, Ivica. Prilog poznavanju njemačkog knjižničarstva i doprinos Ivana Kostrenčića razvoju hrvatskog knjižničarstva u 19. i početkom 20. stoljeća. // Časopis za suvremenu povijest 33, 3(2001), 747-778.

⁴ U tom je kontekstu G. Schmoller, kao i F. Eichler, zastupao tezu da je knjižnica instrument kulturnog napretka. No, za učinkovitost djelovanja knjižnice bitno je da njome rukovode stručne osobe, a važan je i društveni kontekst. Usp. Keysser, Adolf. Das Bibliothekswesen als Gegenstand der öffentlichen Verwaltung. Köln : Kölner Verlags-Anstalt und Druckerei, 1905. Str. 7.

⁵ Usp. Eichler, Ferdinand. Bibliothekswissenschaft als Wertwissenschaft, Bibliothekspolitik als Weltpolitik. Graz und Leipzig : Leuschner und Lubensky Universitätsbuchhandlung, 1923. Str. 6.

⁶ Usp. Eichler, Ferdinand. Aus österreichischen Bibliotheken. // Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen (dalje: MöVfB) 10, 5(1906), 140-143.

⁷ Isto, str. 140-143. Potrebno je da knjižnice postanu obrazovne ustanove koje će imati odgovarajuću materijalnu potporu.

je traga u knjižnicama.⁸ U prilog tome vrlo plastično govore srednjovjekovne samostanske knjižnice iz kojih i danas crpimo znanje i spoznaje o prošlosti.

Razdoblje humanizma bilo je inspirirano uspjesima antike, ali se nastojalo i kritički odrediti spram pojava minulih vremena, koja su ponekad bila previše opterećena nakupinama tradicije. Kroz te analize i sinteze stvorena je jedna nova vrijednost – izumljen je tiskarski stroj.⁹ Tako je bio otvoren prostor za napredovanje i širenje obrazovanja u svim sferama ljudske djelatnosti.¹⁰ Gutenbergov pronalazak izbacio je knjižnicu u orbitu novovjekovne znanosti. Dakle, možemo zamijetiti da uporište za svoje stavove Eichler traži u vremenskom rasponu od antike do novovjekovne epohe.

Kako bismo na odgovarajući način mogli upoznati probleme koji se javljaju u knjižničarstvu, kao i iznaći moguća rješenja tih problema, Eichler predlaže nekoliko smjerova istraživanja:¹¹

1. posjećivanje priredbi o izložbama na području knjižničarstva,
2. studijska putovanja po inozemstvu u svrhu upoznavanja stranih modela razvoja knjižničarstva, i
3. osnivanje knjižničnih muzeja (Bibliotheksmuseen).

Ideja o stvaranju knjižničnih muzeja, koji bi mogli pružiti vrlo dobar uvid u razvoj knjižničarstva i tiskarske djelatnosti te povijest pisma, često je zastupljena u Eichlerovim djelima. Njihovim utemeljenjem omogućio bi se pregled knjižničarstva od njegovih početaka do najnovijeg doba. Za takav projekt, kao podstrek razvoju znanstvenog istraživanja na raznim područjima, nužna je potpora države.

Svojevrsan zametak ideje o stvaranju knjižničnih muzeja jest Britanski muzej u kojem se, na jednom mjestu, može dobiti uvid u razvoj pisma i tehnike tiskanja knjiga, te uopće razmotriti postanak knjižnica i knjižničarstva kroz razna povijesna razdoblja. U Londonu je, također, bila utemeljena Library Association Museum of Library Apparates, koja prikazuje razvoj modernih američkih i engleskih knjižnica, i u okviru svoje djelatnosti izlaže planove za izgradnju knjižnica, načine uređenja kataloga, tipove uveza itd. Zanimljiv prikaz pruža i muzej Plantin-Moretus u Antwerpenu, jer kroz njegovu izložbu možemo pratiti razvoj tiskarstva i nakladništva u razdoblju od 1576. do 1876. godine. Ustanova je sličnog tipa i Nacionalna knjižnica u Parizu.¹² Sve su ove ustanove modeli koji, po Eichlerovom sudu, pružaju dobru osnovu za upoznavanje povijesti knjižničarstva. Dakle,

⁸ Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft. Leipzig, 1896. Str. 6.

⁹ Usp. Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht. Leipzig, 1910. Str. 20-22.

¹⁰ Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft, str. 7.

¹¹ Usp. Eichler, Ferdinand. Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jhs. Leipzig, 1897. Str. 14.

¹² Isto, str. 16-18.

'Bibliotheksmuseen' bi trebao biti ustanova koja će posredovati znanja iz knjižničarstva, kako iz prošlih vremena tako i sadašnjosti, svima kojima je to znanje potrebno. Na taj bi se način mogla uspostaviti svojevrsna duhovna povezanost između raznih knjižnica, a time i bolja komunikacija. Promicanje međuknjižnične povezanosti može biti višestruko korisno za daljnji razvoj knjižničarstva, jer stvaranje veza između knjižnica svih kulturnih zemalja, smatra Eichler, neophodno je za razvoj znanosti uopće.

Koncem 19. i početkom 20. stoljeća Eichler uviđa da je jedan od uvjeta za razvoj knjižničarstva osnivanje stručnih udruga knjižničara. Njihov je cilj bio kompetentno promicati i zastupati interese struke. Stoga su se, uz već osnovane knjižničarske udruge u SAD-u i Britanskom imperiju, one počele osnivati i u Italiji, Austriji, Pruskoj i dr. Eichler je, kao što je već spomenuto, nazočio osnivanju i prvom zasjedanju Društva njemačkih knjižničara 1894. godine u Dresdenu.

2.2 *Obrazovanje knjižničara*

Za Ferdinanda Eichlera osobito je bilo važno pitanje obrazovanja knjižničara, te način organizacije knjižnice unutar sustava znanosti, jer je glavna zapreka razvoju knjižničarstva i knjižnične znanosti nepostojanje jedinstvenog i dovoljno dobrog sustava školovanja za zvanje knjižničara. Stoga on smatra manjkavom svaku reformu unutar knjižničnog sustava dok se kvalitetno ne riješi pitanje obrazovanja i školovanja knjižničara.

Knjižnica mora prikupiti novonastalu građu te imati stručnjake koji će znati tu prikupljenu građu katalogizirati i klasificirati i tako je učiniti što pristupačnijom korisnicima.¹³ Knjižnica je, smatra Eichler, luka u kojoj se traži utočište i stručna pomoć kako bi se lakše i brže došlo do željene informacije, jer će knjiga i knjižnica i u budućnosti biti važno mjesto u okviru istraživanja i sveučilišne nastave.¹⁴ Knjižničarski je posao u Eichlerovo vrijeme bio mnogim nitima povezan s istraživačkim radom i visokoškolskom nastavom, a izgradnja tih veza bila je u interesu svih sudionika. Zato on često ističe da "zanimanje knjižničara kao upravitelja znanstvenog blaga ne zahtijeva samo određen stupanj znanja, nego i sasvim određeno vladanje tim znanjem, koje možemo označiti kao knjižničnoznanstveno mišljenje".¹⁵ Stoga su knjižničari nastojali utemeljiti knjižničarstvo kao znanost, i to na onoj razini koja će odgovarati zahtjevima dotičnoga društva i vremena. U kontekstu ovih smjernica, posao knjižničara kao upravitelja i čuvara znanstvenog blaga, kako ga često definira Eichler, ne zahtijeva samo određena teorijska znanja,

¹³ Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft, str. 23, 27.

¹⁴ Isto, str. 10.

¹⁵ Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht, str. 29 te Eichler, Ferdinand. Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jhs., str. 22.

nego podrazumijeva i praktično vladanje tim stručnim znanjima. Budući da se korpus knjižničarskih znanja tijekom vremena permanentno izgrađuje i povećava, Eichler ističe nužnost oživljavanja istraživanja na području poznavanja razvoja pisma, tiskarske i nakladničke djelatnosti. Za takve opsežne pothvate nije dostatna snaga samo jednoga čovjeka, već je neophodno u taj rad uključiti i druge stručnjake. Učinke tih istraživanja valja pretočiti u praksu, čime bi se knjižničare upoznao s metodom povijesnih i komparativnih ispitivanja, a u svrhu razvoja struke, kako bi mogli pružiti što kvalitetnije savjete i upute korisnicima knjižnica. Tada će knjižničarski posao biti postavljen u rang znanstveno-istraživačke djelatnosti. Stoga, izobrazbu za zvanje knjižničara te kasniji rad u struci valja ponajprije promatrati u širokom luku zajedničkog djelovanja znanstvenika raznih profila, a sve u cilju napretka znanosti i društva uopće. Također, od velike je važnosti da se knjižnicama unutar znanstvenih ustanova (sveučilišta, instituta i drugdje) posveti više pozornosti i da se ustroje na boljim osnovama, kako bi rezultati rada bili kvalitetniji. U okviru nastavnog plana i programa sveučilišta kolegiji knjižničarstva gotovo su zapostavljeni,¹⁶ pa se zato on zalagao za prekid s takvom praksom koja stvara nedostatno i polovično obrazovane knjižničare, te im prijeći učinkovitiji pristup ispunjavanju radnih zadataka. Eichler je smatrao da se knjižničarstvo može predavati i u okviru programa za srednje škole. Primjerice, za nastavnike u školama provincijskih mjesta u Austriji održavali su se seminari iz knjižničarstva kako bi oni mogli proširiti opseg znanja te održati kontakt s razvojem znanosti. Također, bilo bi korisno da se studenti upoznaju s radom sveučilišne knjižnice kako bi se poboljšala povezanost između knjižnice i sveučilišta.

U nizu svojih radova o knjižničarstvu Eichler je često kritizirao tezu da se knjižničarsko znanje može steći samo kroz praksu. Stoga je uvijek isticao kako se jedino kroz dobru teoretsku izobrazbu nadopunjenu odgovarajućim praktičnim iskustvom može stvoriti kompetentan stručnjak na području knjižničarstva i knjižnične znanosti.

2.3 Prostor djelovanja knjižničara i funkcija knjižnice

Djelatnost koju obavljaju knjižničari dovodi ih u doticaj s istraživanjem, tvrdi Eichler.¹⁷ Stoga, njihova je zadaća da na temelju svojih znanja te s pozicije i interesa znanosti i znanstvenika traže za svoju knjižnicu ili za svoju struku ono najvrednije.¹⁸ Potom, tako selektiranu građu trebaju putem kataloga učiniti što pristupačnijom potencijalnim korisnicima. Dalje, knjižničari moraju moći kvalitetno

¹⁶ Usp. Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht, str. 14.

¹⁷ Isto, str. 14-15.

¹⁸ Usp. Eichler, Ferdinand. Aus österreichischen Bibliotheken. // *MöVfB* 10, 5(1906), 140-143.

odgovoriti na upite korisnika. Ovi zahtjevi svrstavaju knjižničare u red aktivnih istraživača, a knjižnica time osigurava svoje mjesto u organizaciji istraživanja, otvarajući tako prostor za razvoj knjižnične znanosti.¹⁹ Eichler s pravom konstatira da su upravo knjižničarstvo, odnosno knjižničar i njegovo djelovanje u uskoj vezi s razvojem knjižnične znanosti. Dapače, predstavljaju njezin temelj.²⁰

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća znanstveno je istraživanje, piše Eichler, bilo organizirano u okviru dviju velikih ustanova: pri visokim školama i u akademijama znanosti.²¹ Prve su bile živi posrednik između istraživanja i prakse, između znanosti i života, dok su druge predstavljale sabirališta i uporišta za istraživanja na temelju otkrivenih znanstvenih spoznaja. Obje su se nadopunjivale u procesu izgradnje znanstveno-istraživačkih modela kroz publiciranje rezultata u knjigama i časopisima. Uz njih se javljaju knjižnice kao sakupljači i raspačavatelji tih rezultata. Knjižnice, kao integrirajuća instanca, postaju treća važna ustanova u velikom organizmu znanosti.²²

Publiciranjem rezultata rada, obično u okviru godišnjaka ili udžbenika, svaka znanstvena disciplina nastoji sažeti i preispitati svoje djelovanje. Takav način obznanjivanja dosega pojedinih znanstvenih grana nije bio u Eichlerovo vrijeme općeprihvaćen, premda ga je većina u akademskim krugovima smatrala vrlo korisnim. Umnožavanjem knjiga i rukopisa stvorena je mogućnost da informacije postanu dostupnije širem krugu ljudi, a upravo je to u velikoj mjeri uvjetovalo razvoj znanosti. Knjižničari su stoga bili pozvani da baštinu minulih stoljeća sačuvaju i stručno obrade, te da je po potrebi umnože i tako učine dostupnijom istraživačima.²³ Da bi mogli valjano ispuniti zahtjeve korisnika, trebali su permanentno razvijati i upotpunjavati svoja znanja. Tu je, kao što smo već spomenuli, Eichler vidio prostor i potrebu za stvaranjem učinkovita obrazovnog sustava za knjižničare.²⁴

Koncem 19. i početkom 20. stoljeća knjižničari su poradi razvoja knjižničkog poslovanja i sustava komunikacija bili u mogućnosti korisnicima pružiti pomoć u okviru svojih knjižnica, ali i preko kontakata s drugim knjižnicama u svojoj zemlji i inozemstvu. Primjer za to bilo je otvaranje inozemnog ureda za traženje rijetko

¹⁹ Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft, str. 17.

²⁰ Usp. Eichler, Ferdinand. Hundert Jahre einer österreichischen Bibliotheksinstruktion. // ZfBw 42, Juni(1925), 283-284.

²¹ Usp. Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht, str. 15-16.

²² Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft, str. 20. Knjižnična znanost, dakle, treba pokušati riješiti mnoga novonastala pitanja.

²³ Upravo zato korpus znanja u okviru knjižnične znanosti obuhvaća znanja iz povijesti tiskarstva, povijesti knjige i pisma, znanja vezana za gradnju knjižnice. Usp. Ledinger, Georg. Was ist Bibliothekswissenschaft? // ZfBw 45, September-Oktober(1928), 440-455.

²⁴ Usp. Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft, str. 8.

dostupne literature, koji je dala urediti vrhovna školska uprava u Berlinu. Na taj je način bila znatno olakšana suradnja među knjižnicama. Zanimljivo je primijetiti da se suradnja među knjižnicama već tada nametala kao nužnost radi razvoja znanosti. Otto Hartwig i F. Eichler još su početkom 20. stoljeća ukazivali na korisnost međuknjižnične povezanosti, kako u zemlji tako i u inozemstvu. Isto tako, oni su naznačili i poteškoće u međuknjižničnoj suradnji s inozemnim knjižnicama. Pritužbe su se najčešće odnosile na suviše dugo čekanje željene publikacije.

Knjižnice su, po Eichlerovom shvaćanju, dužne izraditi specijalne kataloge za izložbe koje su od društvene i znanstvene važnosti. Kako svi zainteresirani nisu uvijek u mogućnosti posjetiti izložbu, koristan nadomjestak bit će im upravo takvo izdanje. Primjer jednoga sličnoga korisnog pothvata jest katalog koji je izradio knjižničar Arnim Gräsel povodom svjetske izložbe u Chicagu 1893. godine. Taj je katalog potom postao svojevrsan uzorak koji valja imati pri ruci pri sličnim pothvatima.²⁵ Britanski muzej slične je edicije objavio u povodu izložbi o djelovanju M. Luthera i J. Wycliffa.

“Unutar knjižničarskog posla, okružen većim ili manjim brojem stručnih pomagala, stoji – knjižničar.” On je taj od koga se zahtijeva informacija, on je taj koji ju daje, ističe Eichler u svom radu *Znanstvene knjižnice i njihovo mjesto u istraživanju i nastavi (Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht)*. Stoga će, prema njegovom shvaćanju, život znanstvenih knjižnica u budućnosti ovisiti o dva elementa:

1. o visini sredstava za proširenje posjedovnog fonda knjižnice i
2. o kvaliteti stručno-znanstvene naobrazbe knjižničara.²⁶

Unutar ovih elemenata leži, po Eichlerovom mišljenju, stožerna točka knjižničarstva. U tom okviru nalazi se i mogućnost stvaranja učinkovitog sustava znanstvenih knjižnica pri visokoškolskim ustanovama.

Knjižnica opravdava svrhu svojeg postojanja ukoliko promiče projekte znanstvenih istraživanja, te pomaže izgradnju sustava akademske izobrazbe i otvara mogućnost jednostavnije distribucije prikupljene građe korisnicima koji traže odgovarajuću informaciju. Da bi knjižnica mogla djelovati učinkovito, potrebno je da njezino osoblje radi timski, jer uvijek valja imati na umu kako je glavni zadatak knjižničara olakšati rad korisnicima. Uz to, knjižničarima se pruža prilika da svoje znanje i sposobnosti pri istraživanju i davanju informacija iskoriste u svrhu pozitivnog djelovanja i stvaranja istinskih vrijednosti.²⁷ Razvoj knjižnice i knjižničnih

²⁵ Isto, str. 15.

²⁶ Usp. Eichler, Ferdinand. *Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht*, str. 23.

²⁷ Pred knjižničare su bile postavljene visoke zadaće pa zato, smatrao je Eichler, znanstveni knjižničari mogu biti samo znanstvenici. Usp. Eichler, Ferdinand. *Bibliothekswissenschaft als Weltwissenschaft, Bibliothekspolitik als Weltpolitik*, str. 13. Također, usp. Eichler, Ferdinand. *Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jhs.*, str. 19.

službi može društvu biti vrlo dragocjen, jer one mogu posredno pridonijeti kvaliteti života i pružiti važnu pomoć pri znanstvenom istraživanju, osiguravajući potrebnu literaturu, ističe Eichler u nizu svojih radova.²⁸ U tom kontekstu Eichler je shvaćao knjižničnu znanost kao vrijednosnu znanost (Bibliothekswissenschaft als Wertwissenschaft), odnosno kao znanost koja može kvalitetno procjenjivati knjižnu baštinu minulih stoljeća. Knjiga tada biva shvaćena kao osnova knjižnične politike, pa stoga treba biti dostupna svima. Zato, uz brigu o stručnom školovanju knjižničara, treba paziti na način gradnje knjižnica kako bi se poboljšala dostupnost i ubrzao protok knjižne građe. Primjerice, valja voditi brigu o samom arhitektonskom uređenju knjižnične zgrade, o skladištima za knjižni fond, o kvaliteti i rasporedu polica za knjige, a moralo bi se pripaziti i na sustav katalogizacije i klasifikacije građe te na stručnost osoblja knjižnice. U djelu *Knjižnična politika krajem 19. stoljeća (Bibliothekspolitik im Ausgange des 19. Jahrhunderts)* Eichler je iscrpno opisao mogućnosti arhitektonske izvedbe knjižničnih zgrada, analizirajući primjere gradnje knjižnica u Halleu, Leipzigu, Parizu, Londonu.

Za primjer uspješnog rješenja problema kataloga i katalogizacije, Eichler je često isticao način rada koji je korišten u knjižnicama u Leidenu, Baselu, Göttingenu i Cambridgeu. Tako navodi da su se u Engleskoj i Francuskoj tiskali listići koje su druge knjižnice mogle izrezivati i lijepiti u svoje kataloge. Čudi se da su u Knjižnici sv. Genevieve u Parizu listići mali (9x7 cm), te probušeni i osigurani metalnom šipkom. I inače su tamo listići bili mnogo manji nego u Njemačkoj. U Baselu su listići veličine 19,5x15 cm, a u Göttingenu 20,8x15,8 cm. U to se vrijeme još nigdje listići ne pišu strojem, premda se to pokušavalo u Sveučilišnoj knjižnici u Berlinu. Leidenski sustav zasnivao se na povezivanju kataložnih listića u male knjižice (19,5x10,2 cm), koje se moglo rastvoriti i dodati nove ili zamijeniti stare listiće. Mnoge knjižnice u Njemačkoj i Austriji preuzele su taj sustav, a Eichler misli da je to najpraktičnije rješenje za stručni katalog.

Prema Eichlerovom sudu, postoje dvije osnovne mogućnosti djelovanja knjižnica i knjižničara:

1. treba snažnije promicati istraživanja vezana uz razvoj knjižničarstva (postanak pisma, pojava tiskarske djelatnosti, nakladnička djelatnost i sl.), ali i istraživanja na području znanosti uopće;
2. treba poticati oblike zajedničkog djelovanja knjižničara, kroz pokretanje stručnoga časopisa za knjižničarstvo.²⁹

²⁸ Vjerojatno na ovom tragu i hrvatska teoretičarka knjižnične znanosti T. Aparac ističe da knjižnice i knjižničarstvo mogu predstavljati „jedan od preduvjeta za razumijevanje načina na koje se nastoje ostvariti ciljevi određena društva u određenim društvenopovijesnim okolnostima“. Usp. Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993. Str. 13.

²⁹ Usp. Eichler, Ferdinand. Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jhs., str. 19-21.

Eichler je ove teze iznio 1897. godine u već spomenutom radu *Knjižnična politika krajem 19. stoljeća*. U isto je vrijeme Ferdinand Grassauer, pri osnivanju Austrijskog knjižničarskog društva, održao poznato predavanje *Ciljevi i zadaće modernog knjižničarstva*.³⁰ Ovdje ćemo samo kratko napomenuti da čitajući ta dva spisa možemo uočiti niz slaganja ove dvojice znamenitih austrijskih teoretičara knjižničarstva u shvaćanjima razvoja knjižničarstva. Obojica su dali i vrlo konkretne praktične doprinose razvoju svojih knjižnica u Grazu, odnosno Beču. Također, u svojim radovima naznačili su gotovo programatski sve ono čime se knjižničari i danas susreću (npr., potreba interdisciplinarne suradnje, razvoj katalogizacije, problemi prostora i dr.).

U većini Eichlerovih radova možemo uočiti stalno naglašavanje potrebe da knjižničari uvijek iznova pristupe proučavanju povijesti knjiga i knjižnica, te poziv da se aktivnije uključe u sustav znanosti u cjelini.

2.4 Knjižnična znanost i 'knjižnična politika'

Teoretičari knjižnične znanosti, od Petzholdta i Seizingera do Gräsela i Eichlera, često su u svojim radovima isticali da je svaki napredak u izvjesnom smislu borba, borba tradicije i noviteta. To je bio slučaj i s razvojem knjižnične znanosti koja je svoje početne premise dobivala iz knjižnične prakse. Knjižnična znanost za njih je predstavljala zbir svih znanja proizašlih iz opsega knjižničarstva i knjižnice. Eichler uz to još dodaje da knjižnična znanost predstavlja pokušaj vrednovanja i procjene duhovne baštine. "Knjižnična znanost istraživanje je literarnih spomenika s osvrtom na pretpostavku, način i posljedice njihovog nastanka, širenja i korištenja. Ona teži, kao i svaka druga znanost, spoznati istinu, koja je u ovom slučaju istina o vrijednosti literarnih spomenika." Ona stvara svojevrsne koordinate koje nam pomažu pri snalaženju u raznim epohama kulturne povijesti. Njezin je cilj spoznaja istine o vrijednosti knjižne baštine, jer je knjiga predmet njezinog istraživanja.³¹ Knjiga je, kako smo već napomenuli, bitno utjecala na razvoj ljudskog društva tako da je kroz razne epohe pokretala i sistematizirala ljudsko iskustvo, u rasponu od umjetnosti do znanosti, čuvajući civilizacijske vrijednosti. U tom kontekstu, tvrdi Eichler, moguće je govoriti o 'knjižničnoj politici' (Bibliothekspolitik) koja ima za cilj stvaranje određenog svjetonazora. Zato pojam 'knjižnična politika', koji je Eichler formulirao 1897. godine, označava na kraju 19. stoljeća "zbir svih praktičnih nastojanja da svijet knjige zavlada u interesu znanosti". Svijet knjige i knjižnice treba pomoći napredak i interese znanosti tako da se

³⁰ Usp. Grassauer, Ferdinand. Ziele und Aufgaben des modernen Bibliothekswesen. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 13, 5/6(1896), 239-247.

³¹ Usp. Eichler, Ferdinand. Bibliothekswissenschaft als Wertwissenschaft, Bibliothekspolitik als Weltpolitik, str. 5, 7.

čovječanstvo na putu napretka približi spoznaji istine, dok neriješena pitanja ostaju kao zadaća za budućnost.³²

Zadatak je knjižnične znanosti da što bolje upotrijebi rezultate do kojih su kritičkom prosudbom došle druge znanosti, zato što se knjižnična znanost treba razviti u 'znanost o znanosti'. Tada će ona postati sposobna spoznati razvojni put i vrijednosti knjižne baštine, te će moći sakupljati, istraživati i crpiti bogatstvo njezina sadržaja. To je ujedno i najuzvišenija zadaća knjižnične politike, koja se onda može shvatiti i kao svjetska politika, čiji je cilj oblikovanje ispravnog svjetonazora i istinite spoznaje u pogledu duhovnog razvoja čovječanstva. Knjižnična znanost shvaćena kao vrijednosna znanost za Eichlera je teorija o knjizi kao nosiocu kulture, i kao takva nema prostorno-vremenskih ograničenja, dok knjižnična politika znači praktičnu primjenu knjižnične znanosti u istraživanju načela vrijednosti knjižnične baštine. Stoga, knjižnična znanost kao dio korpusa duhovnih, odnosno humanističkih znanosti gradi putokaz k spoznaji knjižnih vrijednosti, a knjižnična politika kreće se uz pomoć tih smjernica kroz duhovni razvoj čovječanstva.³³ Znanstvenici u okviru knjižnične znanosti nastoje razumjeti i objasniti taj put, kako bi uz pomoć znanja njime uspješnije ovladali.³⁴

"Knjižnična znanost mora se postaviti u nastavni plan sveučilišta, koja moraju osnovati katedre za tu struku", ističe Eichler. Osobito je važno da se ona uvede u nastavne programe svih većih sveučilišta (npr., u Berlinu, Beču, Leipzigu itd.).³⁵ Da takvi stavovi na prijelazu stoljeća nisu izražavali nešto nedostižno i nerealan, govori nam primjer Društva za knjižničnu znanost u Sankt Petersburgu, koje je od vlade zatražilo osnivanje katedre za knjižničarstvo i bibliografiju na sveučilištima u Sankt Petersburgu i Moskvi. Stoga je Eichler smatrao kako bi se lako moglo dogoditi da u razvoju knjižnične znanosti Istočna Europa nadmaši Zapadnu. Također, u Ugarskoj i Pruskoj postojale su katedre za knjižničarstvo, a u pojedinim su se zemljama pri institutima za povijest i pomoćne znanosti držala predavanja o bibliografiji.

3. Eichlerov doprinos i smjernice za budućnost knjižničarstva

3.1 Doprinos Ferdinanda Eichlera razvoju knjižničarstva

Eichlerov doprinos i golemi raspon interesa na području knjižničarstva dobro nam pokazuje stanje razvoja te discipline. Upravo je on svojim radom i idejama

³² Isto, str. 23.

³³ Isto, str. 8, 10-11, 16.

³⁴ Zanimljivo je napomenuti da je francuski filozof M. Foucault u drugoj polovici 20. st. razvijao tezu da se u suvremenom društvu 'volja za moć' pretvara u 'volju za znanjem'. Usp. Foucault, Michel. Znanje i moć. Zagreb : Školska knjiga, 1994.

³⁵ Usp. Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht, str. 23-27.

pokazao smjer kojim se knjižničarstvo i knjižnična znanost trebaju kretati. Pored mnoštva radova o knjižničnoj problematici³⁶ i nekih istraživanja iz povijesti njemačke književnosti, Eichler je objavio vrijedna istraživanja na području poznavanja rukopisa (npr., istraživanje Stratterove Biblije, studije o radu salzburškog minijaturista i ilustratora Ulricha Schreiera), problema uveza, povijesti tiskarstva, starih drvoreza i bakroreza.³⁷ Na polju istraživanja uveza osobito se zanimao za sastav uveza, tiskarske znakove, načine pisanja i sastav materijala. Takav je pristup koncem 19. i početkom 20. stoljeća naznačio ono čemu znanost i danas teži, a to je interdisciplinarni pristup svemu što nas okružuje.

Eichler je dao zapažen doprinos u mnogim pitanjima knjižničarstva. Naznačio je pojam i zadaće knjižnične znanosti te objasnio pojam "knjižnične politike". Definirao je moguću ulogu knjižnice u okviru sveučilišta, a posebno je težio osnivanju katedri za knjižničarstvo pri većim sveučilištima. Razradio je stručni katalog i polemizirao o značenju Deweyeve decimalne klasifikacije, a doprinos je dao i u području katalogizacije. Pored ovih pitanja, razmatrao je i raznovrsna tehnička pitanja vezana uz oblikovanje i opremanje knjižničnih zgrada. Nastojao je na moderan način ustrojiti knjižnično poslovanje ukazujući, zajedno s Ottom Hartwigom, na korisnost međuknjižnične povezanosti u domovini i inozemstvu.

S obzirom na relativno česta studijska putovanja po Monarhiji i inozemstvu, Eichler je u svojim radovima donosio stručne komparativne analize razvoja austrijskog i svjetskog knjižničarstva. Ovim pristupom ukazao je na važnost upoznavanja i praćenja zbivanja na međunarodnom planu, te na potrebu povezivanja struke na svjetskoj razini. Također, gotovo pola stoljeća bio je suradnik stručnih knjižničarskih časopisa. Pišući priloge u cilju afirmacije struke dao je velik doprinos knjižničarstvu njemačkoga govornog područja.

3.2 *Smjernice za budućnost*

Kroz Eichlerove radove možemo uočiti stalnu težnju za povezivanjem sustava knjižnice i znanosti, s obzirom na važnost jedinstvenog nastojanja u sferi znanstveno-istraživačke djelatnosti. U tom pogledu, Ferdinand Eichler dao je važan poticaj i doprinos stvaranju udruge knjižničara. Također, bio je aktivan pri održavanju stručnih skupova knjižničara. U svojim je radovima tematizirao pitanje stručnog usavršavanja knjižničara putem odgovarajućih tečajeva i školovanjem na sveučilištu, te kroz studijska putovanja. Stoga, možemo kazati da je u gotovo svim važnijim raspravama u kontekstu knjižničarstva dao određeni doprinos.

³⁶ Pregled bibliografije Eichlerovih radova objavio je Anton Kern u nekrologu Eichleru. Usp. Kern, A. Nav. dj., str. 119-128.

³⁷ Usp. Eichler, Ferdinand. Auf Wegen der Makulaturforschung. // ZfBw 59, 11/12(1942), 478-484. Također, usp. Eichler, Ferdinand. Aus Anlaß der Buchkunstaussstellung der Wiener Hofbibliothek. // ZfBw 33, 7/8(1916), 227-233.

Eichler se osobito zalagao za dignitet knjižnične znanosti u okviru visokih učilišta, pa je zato nastojao u svojim radovima definirati temeljne pojmove knjižnične znanosti (knjiga, katalog, knjižnica, knjižničar) u kontekstu znanosti uopće. U tom smislu, možemo zamijetiti da on pomalo poetski idealizira značaj knjige za razvoj kulture. Na tom je tragu formulirao i pojam 'knjižnična politika'. Zadatak te politike, koja bi trebala postati određena svjetska politika, jest sakupljanje i istraživanje temeljnih vrijednosti literarnih spomenika, jer je u njima sadržano znanje cjelokupnog čovječanstva. Usvajanje tih znanja trebalo bi pridonijeti razvoju naših spoznaja i, u skladu s tim, oblikovanju određenog svjetonazora. Stoga je zadaća knjižničara da shvate i protumače vrijednost knjižne baštine. Najvažnija je zadaća knjižnične znanosti pronalaženje i prepoznavanje genijalnih djela koja su stvorena kroz povijest, a 'knjižnična politika' nam treba pokazati kako da ih ispravno uporabimo. Taj je cilj, unatoč pozitivnoj nakani u kulturnom i obrazovnom smislu, u Eichlerovo doba bio teško ostvariv zbog stupnja razvoja društva i tehnologije.³⁸

Eichlerova temeljitost, inventivnost i širina u pristupu problematici odražava poželjan model stručnjaka na području knjižničarstva i knjižnične znanosti. U tome možemo uočiti stanovitu interdisciplinarnost i težnju za suradnjom radi napredovanja struke. Zato je Eichleru bilo posebno stalo do međunarodnih kontakata i razmjene mišljenja.³⁹ Dakle, problematika kojom se on bavio ni u naše vrijeme ne gubi na aktualnosti, s tim što rješenja dana u njegovo doba za nas predstavljaju dobru polazišnu osnovu koja se shodno razvoju društva i tehnologije treba dalje dorađivati.

LITERATURA

Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanost. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.

Eichler, Ferdinand. Auf Wegen der Makulaturforschung. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 59, 11/12(1942), 478-484.

Eichler, Ferdinand. Aus Anlaß der Buchkunstaussstellung der Wiener Hofbibliothek. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 33, 7/8(1916), 227-233.

³⁸ Usp. Eichler, F. Bibliothekswissenschaft als Wertwissenschaft, Bibliothekspolitik als Wertpolitik, str. 11-12. S obzirom da je ova rasprava pisana nakon teških iskustava Prvoga svjetskoga rata, ona u određenoj mjeri odražava težnju za stvaranjem jednog potpuno uređenog sustava. U tom smislu predstavlja svojevrsan odmak od stvarnosti.

³⁹ Danas je takav pristup ne samo potreba, već i nužnost.

VJESNIK BIBLIOTEKARA HRVATSKE 46, 3-4(2003)

Eichler, Ferdinand. Aus österreichischen Bibliotheken. // Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen 10, 5(1906), 140-143.

Eichler, Ferdinand. Begriff und Aufgabe der Bibliothekswissenschaft. Leipzig, 1896.

Eichler, Ferdinand. Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jhs. Leipzig, 1897.

Eichler, Ferdinand. Bibliothekswissenschaft als Wertwissenschaft, Bibliothekspolitik als Weltpolitik. Graz und Leipzig : Leuschner und Lubensky Universitätsbuchhandlung, 1923.

Eichler, Ferdinand. Hundert Jahre einer österreichischen Bibliotheksinstruktion. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 42, Juni(1925), 283-284.

Eichler, Ferdinand. Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zur Forschung und Unterricht. Leipzig, 1910.

Foucault, Michel. Znanje i moć. Zagreb : Školska knjiga, 1994.

Grassauer, Ferdinand. Ziele und Aufgaben des modernen Bibliothekswesen. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 13, 5/6(1896), 239-247.

Kern, Anton. Ferdinand Eichler. // Zentralblatt für Bibliothekswesen 62, 3(1948), 119-128.

Keysser, Adolf. Das Bibliothekswesen als Gegenstand der öffentlichen Verwaltung. Köln : Kölner Verlags-Anstalt und Druckerei, 1905.

Ledinger, Georg. Was ist Bibliothekswissenschaft? // Zentralblatt für Bibliothekswesen 45, September-Oktober(1928), 440-455.

Sečić, Dora. Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu 1874.-1918. (*doktorska disertacija*). Zagreb : vlast. nakl., 1996.

Zvonar, Ivica. Knjižnična znanost i 'knjižnična politika': pokušaji teorijskog utemeljenja knjižnične znanosti u njemačkim zemljama tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, s posebnim osvrtom na rad Ferdinanda Eichlera (*magistarski rad*). Zagreb : vlast. nakl., 2000.

Zvonar, Ivica. Prilog poznavanju njemačkog knjižničarstva i doprinos Ivana Kostrenčića razvoju hrvatskog knjižničarstva u 19. i početkom 20. stoljeća. // Časopis za suvremenu povijest 33, 3(2001), 747-778.